

УДК 94:[378.4.096-051ЛНУ:323.281]”1968/1973”(093)

“ЦЕ ПРОЯВИ ІДЕОЛОГІЧНОЇ БОРОТЬБИ, А МИ ІНКОЛИ НЕДООЦІНЮЄМО ЇХ”: АРХІВНІ МАТЕРІАЛИ ДО СПРАВИ ПРОФЕСОРА ОЛЕКСАНДРА КАРПЕНКА (1968–1973)

Ганна СІРОМСЬКА*, Руслан СІРОМСЬКИЙ**

* Львівський державний університет внутрішніх справ,
кафедра українознавства

вул. Городоцька, 26, Львів, 79007, Україна

** Львівський національний університет імені Івана Франка

кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн

вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна

Пропоновані читачеві архівні матеріали відтворюють процес політичного цькування професора кафедри історії СРСР історичного факультету Львівського університету Олександра Карпенка. Вченого звинувачували в “ідеологічних збоченнях”, “наклепах на радянську дійсність”, підтримці “українського буржуазного націоналізму”, “політичній диверсії”. Партійні функціонери вважали його лекції шкідливими для студентів. Наслідком переслідування професора О. Карпенка стало створення нестерпних умов для наукової та навчальної діяльності і подальше його звільнення із займаної посади.

Ключові слова: історія, лекції, переслідування, ідеологічний тиск, партком.

14 квітня 2013 р. відійшов у вічність український історик, дослідник історії України новітнього часу, доктор історичних наук, професор Олександр Юхимович Карпенко. Упродовж 1960–1970 рр. він працював на посаді доцента кафедри історії СРСР Львівського університету, звідки був звільнений через звинувачення в “українському буржуазному націоналізмі”. Відверті цькування й звинувачення О. Карпенка в “ідеологічних вивихах” становлять сумну сторінку історії Львівського університету й історичного факультету зокрема. Попри серйозний тиск, учений продемонстрував, як потрібно обстоювати об’єктивний підхід у наукових дослідженнях. Правда, принципова позиція ученого на той час сприймалася не інакше, як виклик “лінії партії”¹.

Якщо періодам роботи О. Карпенка в Інституті суспільних наук (нині Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України) та Прикарпатському

¹ *Великочий В.* До 90-річчя доктора історичних наук, професора О. Ю. Карпенка / Володимир Великочий, Микола Кугутяк, Ігор Райківський // Український історичний журнал (далі – УІЖ). 2011. № 3. С. 222.

² Галичина: науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис / На пошану професора Олександра Карпенка / [Гол. ред. М. В. Кугутяк]. Івано-Франківськ, 2001. № 5/6. 413 с.;

національному університеті ім. В. Стефаника присвячено низку публікацій², то діяльність ученого у Львівському університеті, за невеликими винятками³, потребує ще докладного вивчення (окремі згадки про О. Карпенка можна знайти в опублікованих спогадах працівників факультету).

* * *

Олександр Карпенко народився 15 квітня 1921 р. у с. Слобода Олишівського (нині Чернігівського) району Чернігівської області в селянській родині з козацьким корінням. Він – представник покоління, що пережило колективізацію, Голодомор 1932–1933 рр., сталінські репресії. Після закінчення школи у 1938 р. вступив на історичний факультет Чернігівського державного учительського інституту (закінчив екстерном). Навчаючись там, у 1939–1940 рр. одночасно працював учителем історії Малодівицької неповно-середньої школи Прилуцького району Чернігівської області⁴. Упродовж жовтня 1940 – лютого 1946 рр. служив у лавах Червоної армії. В роки німецько-радянської війни брав участь у боях в районі Самбора–Стрия, обороні Києва, Харкова, Сталінграда. Був неодноразово поранений, що відбилося на стані його здоров'я уже в мирний час. Війну О. Карпенко закінчив командиром артилерійської батареї гвардійського полку (отримав звання лейтенанта). З травня 1945 р. був членом КППС. Нагороджений бойовими орденами і медалями, зокрема: “За оборону Києва” (1962), “За победу над Германией в Великой Отечественной войне” (1963), “20 лет победы в Великой Отечественной войне” (1965), “50 лет Вооруженных Сил СССР” (1968), “25 лет победы в Великой Отечественной войне” (1970) та ін.

Після демобілізації у 1946 р. став студентом Київського державного педагогічного інституту ім. Горького (отримав кваліфікацію викладача педагогіки та психології у педучилищах), у 1946–1948 рр. – був слухачем відділення міжнародних відносин при Республіканській партійній школі ЦК КП(б)У.

Жерноклеєв О. 80-річчя доктора історичних наук, професора О. Карпенка / Олег Жерноклеєв // УДЖ. 2002. № 1. С. 154–156. *Кугутяк М.* Він повертає українській історії її справжнє обличчя: до 85-річчя з дня народження професора Олександра Карпенка / Микола Кугутяк // Карпенко О. Ю. З історії Західно-Української Народної Республіки / За заг. ред. М. В. Кугутяка. Івано-Франківськ, 2006. С. 5–11; *Великочий В.* До 90-річчя доктора історичних наук, професора О. Ю. Карпенка / Володимир Великочий, Микола Кугутяк, Ігор Райківський // УДЖ. 2011. № 3. С. 221–223; Олександр Юхимович Карпенко: біобібліографічний покажчик (до 90-річчя від дня народження) / [Упоряд.: О. Б. Гуцуляк, Г. Ю. Пославська; автор передм. О. С. Жерноклеєв]. – Івано-Франківськ, 2011. 26 с. (Серія “Вчені Прикарпатського національного університету”) та ін.

³ *Мисак Н.* Кадебістський погром у Львівському університеті на початку 1970-х рр. / Наталія Мисак // Молода нація / Відп. ред. О. Проценко. Київ, 2001. С. 144–160; *Зашкільняк Л.* Карпенко Олександр Юхимович / Леонід Зашкільняк // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка: в 2 т. Львів, 2011. Т. I: А–К / Видавнича рада: І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. С. 587.

⁴ Архів Львівського національного університету імені Івана Франка (далі – Архів ЛНУ ім. І. Франка), ф. 119, оп. 2о/с, спр. 1675 (Карпенко Олександр Юхимович), арк. 3.

Впродовж 1948–1949 рр. викладав марксизм-ленінізм у Київському педагогічному інституті іноземних мов. У 1949–1952 рр. – завідувач відділу фондів та обслуговування читачів Львівської наукової бібліотеки АН УРСР. У 1952–1953 рр. – учений секретар, 1953–1960 рр. – старший науковий співробітник Інституту суспільних наук АН УРСР. Водночас, упродовж 1949–1950 рр. працював старшим викладачем історії СРСР Обласної партійної школи у м. Львові, 1953–1954 рр. – ученим секретарем Львівської філії АН УРСР у тому ж місті⁵. У 1953 р. під керівництвом Федора Шевченка захистив кандидатську дисертацію на тему “Селянські повстання у Львівському воєводстві у 1932–1933 роках” (диплом МК-ИТ № 000022). У 1956 р. отримав звання старшого наукового співробітника зі спеціальності історія України (атестат МСН № 006794)⁶.

У 1950-х роках, працюючи в Інституті суспільних наук, О. Карпенко виступив проти концепції, згідно з якою Західноукраїнська Народна Республіка вважалася “плодом контрреволюційного путчу”; науково аргументував, що новопостала держава є результатом перемоги Листопадової національно-демократичної (“буржуазної”) революції 1918 р., що різко засудила компартійна номенклатура та радянська історіографія⁷. Зокрема, 25 квітня 1958 р. на Вченій раді Інституту суспільних наук критиці піддали статтю О. Карпенка “До питання про характер революційного руху в Східній Галичині”⁸. У своєму “прокурорському виступі” (за визначенням Олександра Рубльова), кандидат історичних наук Іван Компанієць звернув увагу присутніх “на значні помилки в деяких опублікованих працях”, передусім стосовно твердження, що в листопаді 1918 р. у Східній Галичині відбулася окрема “національно-демократична” революція і ЗУНР постала не внаслідок “контрреволюційних дій української буржуазії, а як наслідок революційного руху народних мас”⁹. Зауважимо, що це відбувалося в умовах “хрущовської відлиги”.

Резонанс досліджень О. Карпенка вийшов поза межі наукової спільноти, ставши предметом зацікавлення органів державної безпеки. В одній із довідок КДБ зазначалося:

Научный сотрудник института общественных наук АН УССР (в г. Львове), кандидат исторических наук – Карпенко Александр, член КПСС, к 40-летию Советской Украины опубликовал в печати статью “К вопросу о характере

⁵ Архів ЛНУ ім. І. Франка, ф. 119, оп. 20/с, спр. 1675, арк. 3 зв.

⁶ Там само. Арк. 9.

⁷ Олександр Юхимович Карпенко: біобібліографічний покажчик (до 90-річчя від дня народження)... С. 5.

⁸ Див.: Карпенко О. До питання про характер революційного руху в Східній Галичині в 1918 р. / Олександр Карпенко // 3 історії західноукраїнських земель. Київ, 1957. Вип. 1. С. 59–90.

⁹ Цит. за: Рубльов О. У пошуках правди історії: Інститут історії України НАН України: друге двадцятиріччя (1957–1977 рр.) / Олександр Рубльов // Режим доступу: <http://histans.com/JournALL/pro/16/1/24.pdf> [7.04.2014].

революционного движения в восточной Галичине в 1918 году”. Тема актуальна, но все дело в том, что в ней автор, исказив ряд исторических фактов, пытался подвергнуть ревизии партийную, марксистскую оценку происходивших политических событий в Западной Украине. Карпенко в этой статье утверждает, что контрреволюционное правительство Западно-Украинской народной республики (ЗУНР) было народным и что воссоединение ЗУНР с петлюровской УНР явилось прогрессивным актом в истории украинского национального движения. Не случайно, что националистические трактовки, выдвинутые в этой статье Карпенко, взяли под защиту зарубежные националистические центры, в частности: Журнал “Украинский самостийник”, издаваемый украинскими националистами в г. Мюнхене, в статье “Под обстрелом история Украины” дается положительная оценка работе Карпенко. Возникает вопрос – кому же служит Карпенко и кто стоит за его спиной? Произведенной проверкой получены весьма интересные данные о том, что в гор[одах] Львове и Киеве Карпенко поддерживают более маститые ученые, в деятельности которых следует разобраться¹⁰.

За обставин, що склалися, О. Карпенко покинув Інститут суспільних наук. Проте вже 8 жовтня 1960 р. був зарахований на посаду доцента кафедри історії СРСР Львівського державного університету імені Івана Франка з окладом 2 300 крб. (наказ № 1060)¹¹. Два роки по тому обраний за конкурсом на цю ж посаду з окладом 320 крб. (інша сума – наслідок грошової реформи 1961 р. у Радянському Союзі). Характерно, що Вчена рада історичного факультету одноголосно підтримала кандидатуру О. Карпенка (у таємному голосуванні за нього проголосувало 13 присутніх членів ради)¹².

7 лютого 1964 р. О. Карпенко отримав звання доцента (атестат № 016730)¹³. А 1966 р. у Харківському університеті учений захистив докторську дисертацію на тему “Іноземна воєнна інтервенція на Україні 1918–1920 рр.” (45 авт. арк.)*. У Львівському університеті здобувачу докторського ступеня видали характеристику, підписану ректором Миколою Максимовичем і секретарем парткому Галиною Смирновою. У ній цікаве пояснення того факту, що текст дисертації не розглядався на кафедрі, на якій О. Карпенко працював останніми роками:

[...] обсуждение рукописи указанной диссертации на кафедре не состоялось, так как тов. Карпенко подал заявление с просьбой снять работу с обсуждения, мотивируя это тем, что работа выполнена им не за время работы на кафедре¹⁴.

¹⁰ Рубльов О. У пошуках правди історії... Режим доступу: <http://histans.com/JournALL/pro/16/1/24.pdf> [7.04.2014].

¹¹ Архів ЛНУ ім. І. Франка, ф. 119, оп. 20/с, спр. 1675, арк. 2.

¹² Там само. Арк. 13, 15.

¹³ Там само. Арк. 18.

* Наукову ступінь доктора історичних наук О. Карпенку присуджено рішенням ВАК лише 9 лютого 1968 р. (Архів ЛНУ ім. І. Франка, ф. 119, оп. 20/с, спр. 1675, арк. 33.).

¹⁴ Архів ЛНУ ім. І. Франка, ф. 119, оп. 20/с, спр. 1675, арк. 20.

Цей факт викличе згодом критику ректора М. Максимовича з боку “свідомих комуністів”. Насмілимося припустити, що такий крок О. Карпенка був спричинений гнітючою атмосферою на історичному факультеті Львівського університету. Історик Ярослав Дашкевич говорив про групу працівників факультету, котра всіляко боролася з “вченими і викладачами української національності, якщо вони “посміли” займати вищі посади на історичному факультеті”. Для її означення він навіть послуговувався терміном “мафія історичного факультету”, до якої зараховував Івана Белякевича (формальний керівник), Романа Бродського, Григорія Гербільського (“сірий кардинал”), Юрія Гроссмана, Любов Іваненко (“рупор” групи), Галину Смирнову (“чорний дух університету”)¹⁵. Хоч О. Карпенко і не займав керівних посад на факультеті, його позиція, либонь, дратувала багатьох “борців з українським буржуазним націоналізмом”.

30 квітня 1967 р. на кафедрі історії СРСР заслухали і затвердили звіт О. Карпенка про навчальну, наукову та громадську роботу через переобрання його на посаду доцента кафедри. Вчена рада історичного факультету 10 травня 1967 р. на основі рішення конкурсної комісії затвердила О. Карпенка на посаді доцента кафедри історії СРСР (“за” – 15, “проти” – 1)¹⁶, а 26 травня 1967 р. видано відповідний наказ ректора¹⁷.

У той час О. Карпенко читав основний курс “СРСР періоду соціалізму”, спецкурси “Зовнішня політика СРСР в післявоєнний період”, “Історія Великої Жовтневої соціалістичної революції”, вів три спецсемінари: “Боротьба СРСР за мир на сучасному етапі”, “Історія Великої Жовтневої соціалістичної революції”, “Історія громадянської війни в СРСР”. Як згадує професор Костянтин Кондратюк (у студентські роки під керівництвом О. Карпенка писав дипломну роботу), саме “з його уст (О. Карпенка – Г. С., Р. С.) студенти вперше почули про голод 1932–1933 років, про самогубство Миколи Скрипника і Панаса Любченка, про масові сталінські репресії”¹⁸. В умовах гнітючої атмосфери боротьби з “українським буржуазним націоналізмом” такі “збочення”, зрозуміло, були неприпустимі. У травні 1968 р. партійний комітет університету оголосив О. Карпенку сувору догану із занесенням до облікової картки. Причиною цього було буцімто те, що:

Тов. Карпенко О. Ю. допустив ідеологічні перекручення в педагогічній роботі. В лекціях, присвячених питанням перемоги соціалізму в СРСР, сфальсифікував значну частину фактичного матеріалу в питанні колективізації і порушення соціалістичної законності в період культу особи Сталіна [...]¹⁹.

¹⁵ Дашкевич Я. Боротьба з Грушевським та його школою у Львівському університеті за радянських часів / Ярослав Дашкевич // Дашкевич Я. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури. Львів, 2006. С. 372.

¹⁶ Архів ЛНУ ім. І. Франка, ф. 119, оп. 2о/с, спр. 1675, арк. 28.

¹⁷ Там само. Арк. 30.

¹⁸ Кондратюк К. Спомини і роздуми історика / Костянтин Кондратюк. Львів, 2014. С. 41.

¹⁹ Архів ЛНУ ім. І. Франка, ф. 119, оп. 2о/с, спр. 1675, арк. 32.

Дещо цинічно виглядає те, що 5 листопада 1969 р. О. Карпенку за сумлінну роботу під час збирання врожаю та активну участь у громадському житті в радгоспах та колгоспах Херсонської та Львівської областей, оголосили подяку із занесенням до особової справи²⁰.

В Архіві Львівського університету збереглася частина (без верхівки) ректорського бланка з нотатками щодо майбутньої долі О. Карпенка такого змісту:

До наказу (*подвійне підкреслення*)

– доц. Карпенко О. Ю. звільнити з роботи з 23 листопада 1970, як такого, що не відповідає посаді, яку займає

– за прогуляні на роботі дні, починаючи з 13. XI. без жодних підстав зняти (*слово закреслене*) бухгалтерії інституту (*так в тексті*) не перераховувати зарплати [...] ²¹.

Звільнення з Львівського університету фактично стало розпробою з О. Карпенком – як викладачем і науковцем²². Унаслідок перманентного цькування, факультет змушені були покинути Юрій Сливка і Микола Кравець. Цікаво, що після викриття “антирадянської групи студентів” на історичному факультеті (Леонід Філонов, Степан Слука, Іван Сварник, Ігор Кожан, Роман Козовик, Мар’яна Долинська), саме цих трьох науковців – О. Карпенка, Ю. Сливку і М. Кравця – зробили винними в “ідеологічних взривах” серед студентів²³.

Після звільнення з університету і до 1978 р. О. Карпенко працював на посаді старшого наукового співробітника в Державному музеї етнографії та художнього промислу АН УРСР. З 1978 р. – професор, у 1986–1990 рр. – завідувач кафедри історії СРСР і УРСР, 1990–1995 рр. – професор кафедри історії України Івано-Франківського педагогічного інституту ім. В. Стефаника. Упродовж 1995–2006 рр. – директор, з 2007 р. – головний науковий співробітник відділу регіональних проблем Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України та Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (з 2004 р. – Наукового центру досліджень українського національно-визвольного руху Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника та Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені Івана Кураса НАН України)²⁴.

Пропоновані документи з Державного архіву Львівської області та Архіву Львівського національного університету імені Івана Франка покликані відтворити

²⁰ Архів ЛНУ ім. І. Франка, ф. 119, оп. 20/с, спр. 1675, арк. 34.

²¹ Там само. Арк. 35.

²² *Великочий В.* До 90-річчя доктора історичних наук, професора О. Ю. Карпенка... С. 222.

²³ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО), ф. 92, оп. 1, спр. 894 (Протоколи засідань партійного комітету з № 54 по № 64), арк. 105–106.

²⁴ Карпенко Олександр Юхимович // Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Karpenko_O [7.05.2014].

не тільки картину гоніння на історика, але й гнітючу атмосферу для дослідників у стінах Львівського університету у другій половині 1960 – на початку 1970-х років. Сподіваємося, що ці матеріали спонукатимуть до серйозних наукових досліджень з історії вищої освіти і науки в радянський період.

ДОКУМЕНТИ*

№ 1

Протокол № 15 засідання партійного комітету Львівського державного університету ім. І. Франка від 8 червня 1968 р.

Присутні члени парткому тт.: Гурський С. О., Деркач М. П., Зінкевич А. Г., Івасюта М. К., Князев С. П., Максимович М. Г., Обухівський Р. П., Савинець В. А., Солтановська Т. Г., Трофимович К. К., Тітова Н. І., Цьох Й. Т., Юхновський І. Р., Яргись А. В.

[...] СЛУХАЛИ: Про ідейно-теоретичний рівень викладання історії СРСР.

Присутні члени кафедри історії СРСР, завідувачі кафедрами суспільних наук, члени комісії, які готували це питання.

Присутні заввідділом науки і учбових закладів Львівського ОК КП України тов. Подоляк Г. В. і Перший секретар Ленінського РК КП України тов. Бурак П. Ю.

Доповідає завкафедрою історії СРСР тов. **Осечинський В. К.**²⁵, який в своїй доповіді зупинився на таких питаннях:

1. Навчальна робота кафедри.
2. Методологічна робота.
3. Контроль за викладанням.
4. Ідейно-виховна робота.
5. Ідеологічне збочення т. Карпенка О. Ю.

Запитання до тов. Осечинського В. К.

т. Обухівський²⁶: Чи практикує кафедра історії СРСР стенографування лекцій?

т. Осечинський: Стенографувань не було.

т. Юхновський²⁷: Говорячи про ідейне збочення т. Карпенка О. Ю., Ви маєте на увазі систему його роботи, чи судите про одну лекцію?

* При передачі текстів документів зберігаємо оригінальне написання, за винятком модернізації пунктуації.

²⁵ Осечинський Василь Костянтинович (1904–1981) – історик, упродовж 1944–1969 рр. – завідувач, 1969–1973 рр. – доцент кафедри історії СРСР.

²⁶ Обухівський Роман Павлович (1932–1984) – економіст, юрист, у 1959–1970 рр. – доцент кафедри політичної економії.

²⁷ Юхновський Ігор Рафаїлович (нар. 1925) – фізик, упродовж 1958–1971 рр. – завідувач кафедри теоретичної фізики.

т. Осечинський: Мається на увазі 2 лекції.

т. Юхновський: Чи на кафедрі попередньо велось обговорення викладання цієї теми?

т. Осечинський: Ні.

т. Юхновський: Яка була Ваша оцінка попередніх лекцій т. Карпенка О. Ю.?

т. Осечинський: Задовільна.

т. Тітова²⁸: Що Ви маєте на увазі, говорячи про ідейні збочення тов. Карпенка О. Ю. в науковій роботі?

т. Осечинський: Мається на увазі питання ідеалізації Центральної Ради в монографії т. Карпенка.

т. Івасюта²⁹: Відносно інших викладачів у викладанні були подібні випадки?

т. Осечинський: Не було.

т. Деркач³⁰: Чи не вважаєте Ви, що студенти дещо записали не так, як хотів сказати і розумів т. Карпенко?

т. Осечинський: Ні.

*Слово надається тов. Меньшову М. Д.*³¹ – голові комісії парткому, яка готувала це питання.

Тов. Меньшов М. Д. знайомить всіх присутніх з матеріалами комісії, зачитує довідку комісії по цьому питанню. Довідка комісії додається [у справі відсутня].

Затитання до тов. Меньшова М. Д.

т. Івасюта: Чи розмовляли члени комісії з студентами?

т. Меньшов: З студентами не розмовляли, це було б не педагогічно.

т. Юхновський: В якій степені Ви знайомі з науковими монографіями т. Карпенка О. Ю. і як Ви їх оцінюєте?

т. Меньшов: З монографіями я особисто не знайомий.

Слово надається тов. Карпенку О. Ю.

В своїх лекціях, розкриваючи питання, пов'язані з першими кроками колективізації в СРСР, я спирався перш за все на основні праці В. І. Леніна, висвітлював питання і п'ятирічки. Розкрив Постанови ЦК по цьому питанню. Тут передбачалось і таке питання, як помилки, які були допущені при колективізації на місцях. Я використав Постанову ЦК від 14. III. 30 р. Зачитував ці документи студентам, зачитував саме ті місця, де партія засуджує окремі помилки на місцях. Далі т. Карпенко зачитує матеріали Постанови.

т. Бурак: Ви особисто переконані в тому, що колективізація потрібна справа?

т. Карпенко: Це саме собою зрозуміло.

т. Бурак: Після Вашої лекції студенти вийшли з аудиторії з якими переконаннями, очевидно з думкою про те, що колективізація була лише насильницьким загоном [заходом?]?!

²⁸ Тітова Ніна Іванівна (1926–2010) – юрист, у 1968–1974 рр. – завідувач кафедри цивільного права і процесу.

²⁹ Івасюта Михайло Кирилович (1923–1992) – історик, у 1958–1974 рр. – завідувач відділу історії України, заступник директора Інституту суспільних наук.

³⁰ Деркач Мирон Пилипович (1931 р. н.) – біофізик, упродовж 1960–1974 рр. – доцент кафедри фізіології людини і тварин.

³¹ Меньшов Михайло Дмитрович (1913–?) – історик, філософ, у 1960-х роках – доцент кафедри наукового комунізму.

т. Карпенко: Звичайно, при викритті цих перегинів можна було обмежитись цитуванням лише Постанови ЦК, а я допустив згущення фарб, в деталізації. В майбутньому подібних явищ буду старатись не допускати.

т. Цьох³²: Як Ви читаєте лекції, по плану чи по конспекту?

т. Карпенко: Всі лекції в мене є написані. Але це була імпровізація на ходу.

т. Осечинський: Назвіть прізвище історика, 2-х томна праця якого не вийшла з тих міркувань, що вона небезпечна.

т. Карпенко: В своїй лекції я цього не говорив.

т. Бурак: Після Вашої лекції в студентів склалось переконання, що колективізація була проведена лише насильницькими методами, що соціалізм переміг, але якою ціною?

т. Карпенко: Я не ставив собі за мету применшити роль колективізації. Я неодноразово виступав в партійній пресі з метою викриття буржуазних теорій, перекручень в цих питаннях.

т. Ратич³³: Чим керувався т. Карпенко, оперуючи такими фактами, які ніде не опубліковані і яких взагалі не було, важко сказати. Підбір фактів не обдуманий. Якої мети прагнув досягнути тов. Карпенко? Його лекція була шкідливою для студентів. Безумовно, що його матеріал викликав шкідливі настрої в студентів. Я вважаю, що каф. історії СРСР дала правильну оцінку лекції тов. Карпенка. Далі т. Ратич М. О. говорить про те, що зараз на партійному комітеті ми не почули, яку партійну оцінку дає т. Карпенко О. Ю. своїй лекції. Говорить про скликання засідання партійного бюро історичного ф-ту, на яке тов. Карпенко О. Ю. не з'явився.

Тов. Ратич М. О. *пропонує* накласти на тов. Карпенка О. Ю. найсуворіше стягнення.

т. Юхновський: Говорить про складність цієї справи. Кожен вчений повинен мати свій власний погляд на тему лекції, враховуючи в першу чергу дані науки. У відступах, які допустив тов. Карпенко О. Ю. він не зберіг почуття міри. Що ж до т. Карпенка О. Ю. як науковця, треба дивитись і на його науковий здобуток. Той факт, що Карпенко О. має велику кількість праць – додатній. Перший факт, за який ми його зараз розглядаємо – від'ємний. Далі т. Юхновський говорить про те, що зав. каф. Осечинський В. К. також допустив певні помилки. Такі теми треба заздалегідь обговорювати на кафедрі. Звичайно, т. Карпенко О. Ю. є доктор історичних наук і повинен відповідати за свій науковий ступінь.

тов. Юхновський *вважає*, що партійний комітет повинен обмежитись винесенням суворої догани тов. Карпенку О. Ю. і це буде йому уроком.

т. Челак³⁴: Дійсно каф. історії СРСР протягом багатьох років проводила і проводить належну роботу. Ті недоліки, які відзначались зав. каф. мали місце. Далі т. Челак П. П. говорить про помилки, які допустив т. Карпенко О. Ю. і за які він повинен нести відповідальність, і як комуніст, і як викладач.

Кожен викладач несе персональну відповідальність за рівень і ідейність лекції. Далі т. Челак П. П. звертає увагу партійного комітету на те, що т. Карпенко О. Ю. вже не раз мав серйозні зауваження і неприємності, що в 1957 р. т. Карпенко ніби невірно висвітлював позиції ЗУНР. В 1953 р. т. Карпенка О. Ю. переводили з членів КПРС в кандидати.

³² Цьох Йосип Терентійович (1916–1991) – журналіст, історик, упродовж 1968–1971 рр. – професор кафедри журналістики.

³³ Ратич Микола Онисимович (1916–1995) – історик, у 1959–1983 рр. – доцент кафедри історії нового часу.

³⁴ Челак Петро Петрович (1921–2005) – історик, упродовж 1959–1973 рр. – декан історичного факультету.

Тов. Челак П. П. вважає, що помилки т. Карпенка не випадкові, що це є спосіб його мислення. Наголошує на фальсифікації даних про життя тт. Любченка, про синів Петровського. Вважає, що ректор прийняв правильне рішення, відсторонивши т. Карпенка О. Ю. від занять.

тов. Трофимович³⁵: Говорить про те, що кожен викладач є перш за все вихователем молоді і про це треба пам'ятати завжди, що ніяких випадковостей на лекціях не повинно бути.

тов. Деркач: Наші лекції мають великий виховний вплив на студентів. Тов. Карпенко О. Ю. прочитав халтурну лекцію. Забув на якийсь час про довір'я і відповідальність. Що ж до помилок в науковій роботі, то кожен активно діючий вчений може мати критичні зауваження. Тов. Деркач говорить, що його дуже вразила нездорова атмосфера кафедри історії СРСР.

тов. Івасюта: В своєму виступі сказав про те, що ці відхилення, які допустив т. Карпенко в своїй лекції, заслуговують великого осуду.

ВИСТУПИЛИ: тт. Солтановська Т. Г.³⁶, Головка П. І.³⁷, які в своїх виступах засудили вчинок тов. Карпенка О. Ю.

т. Яртись³⁸: Говорить про роботу на кафедрі історії СРСР. Вважає, що робота кафедри на належному рівні. Контроль мусить бути повсякденний. Треба лекції обговорювати. Далі тов. Яртись А. В. зупиняється на тому, що за викладання суспільних наук пряму партійну відповідальність несуть викладачі. Партійний комітет просто обурений цим фактом, який допустив т. Карпенко О. Ю. Кожна лекція повинна виховувати почуття патріотизму, інтернаціоналізму. А факти можна підібрати так, що досягти зворотного. Тов. Яртись вважає, що члени парткому повинні засудити антипартійну поведінку т. Карпенка О. Ю. Чому тов. Карпенко О. Ю. акцентував на історії України?

Тов. Яртись говорить про те, що більше треба порушувати питання партійності викладання. Пропонує оголосити т. Карпенку сувору догану із занесенням до облікової картки.

тов. Максимович³⁹: Говорить про те, що ми мало займались кафедрами історичного факультету і в цьому наша біда. До випадку з т. Карпенко треба підходити з чисто політичної точки зору – це політична диверсія. Замість того, щоб вести боротьбу з всякими проявами ворожої ідеології тов. Карпенко вдався до наведення фактів, які й не мали місця в історії. Можливо т. Карпенко на деякий час позбавити права вести самостійний курс.

тов. Цьох: В своєму виступі сказав про те, що комісія була підібрана продумано. До неї ввійшли люди компетентні, принципові. Каф. історії СРСР здійснює в повній мірі контроль, але висока вимогливість на кафедрі відсутня. Рецензії, як правило, пишуться формально. Питання ідейного змісту попередньо не розглядаються, не проводиться попереднього обговорення лекцій, планів. Питанням методології також не приділяється належна увага. Що ж до т. Карпенка О. Ю. то цей факт можна трактувати як легковажність, безвідповідальність, схильність до реклами, своєрідний авантюризм.

³⁵ Трофимович Костянтин Костянтинович (1923–1993) – мовознавець, у 1964–1981 рр. – доцент кафедри слов'янської філології.

³⁶ Солтановська Тетяна Григорівна (1922–?) – історик, упродовж 1958–1970 рр. – доцент кафедри історії нового часу.

³⁷ Головка Павло Іванович (1916–?) – історик, доцент кафедри історії КНРС.

³⁸ Яртись Анатолій Васильович (1931 р. н.) – філософ, у 1969–1978 рр. – доцент кафедри філософії.

³⁹ Максимович Микола Григорович (1914–1981) – учений-технік, у 1963–1981 рр. – ректор Львівського університету.

Тов. Цьох Й. Т. *вносить пропозицію* оголосити т. Карпенку О. Ю. сувору догану із занесенням до облікової картки. Говорить про доцільність дати т. Карпенку можливість підготувати курси лекцій і тільки тоді допустити до занять.

тов. Карпенко: В своєму заключному слові говорить про те, що свої помилки він визнає і визнав їх з самого початку. Що трапилось з ним це вперше. Просить лишити його на своїй посаді. В практичній роботі постараюсь виправитись. Ніяких поганих переконань в мене немає і не могло бути. Цей випадок я глибоко пережив і він послужить мені уроком на майбутнє. Більше цього не повториться.

Постанова партійного комітету, довідка і пояснення тов. Карпенка додаються.

Секретар парткому
Й. Т. Цьох

підпис

ДАЛЮ, ф. 92 (Партійна організація ЛДУ ім. І. Франка), оп. 1, спр. 884 (Протоколи засідань партійного комітету ЛДУ ім. Івана Франка), арк. 155–167.

№ 2

Довідка про ідейно-теоретичний рівень навчальної роботи кафедри історії СРСР

За дорученням партійного комітету Львівського державного університету комісія в складі доц. доц. Меньшова М. Д., Головка П. І., кандидата історичних наук Стебля Ф. І.⁴⁰ і старшого викладача Кабаченка М. І. протягом 14–27. V. перевіряла роботу кафедри історії СРСР / завкафедрою доц. Осечинський В. К.

Не дивлячись на те, що доручення парткому було одержане в той час, коли вже закінчилося читання основних лекційних курсів, комісія відвідала лекції проф. Гербільського Г. Ю.⁴¹ на III курсі 18. V. 68 р. на тему: “Преса як джерело вивчення історії СРСР радянського періоду”, доц. Осечинського В. К. на I курсі 16. V. 1968 р. на тему: “Кримська війна 1853–1856 рр.”, доц. Соколовської Т. Г.⁴² на III курсі 21. V. 1968 р. на тему: “Культурне будівництво в роки семирічки”. Переважна більшість відвіданих занять була практичними заняттями. Так, відвідані практичні заняття, які проводив на II курсі вечірнього відділу доц. Челак П. П., на тему “Революція 1905 р.”, на II курсі стаціонару доктор історичних наук О. Ю. Карпенко, на тему: “Кінець громадянської війни і іноземної інтервенції. Господарське будівництво в роки громадянської війни” 16 і 23. V. 1968 р., і доцентом Соколовською Т. Г. на III курсі 23. V. 1968 р. на тему: “Боротьба радянського народу за виконання семирічного плану”.

Поруч з цим було перевірено плани роботи кафедри за 1967–68 навчальний рік, робочі плани викладачів, протоколи засідань кафедри і рецензії відвіданих лекцій.

Під час перевірки комісія одержала від декана факультету заяву про серйозні ідейні збочення, допущені під час читання лекцій доктором історичних наук Карпенко О. Ю.,

⁴⁰ *Стеблій Феодосій Іванович* (1931 р. н.) – історик, упродовж 1963–1974 рр. – старший науковий співробітник відділу історії України Інституту суспільних наук.

⁴¹ *Гербільський Григорій Юлійович* (1904–1991) – історик, у 1967–1979 рр. – професор кафедри історії СРСР.

⁴² *Соколовська Тетяна Григорівна* (1912–2002) – історик, упродовж 1959–1976 рр. – доцент кафедри історії СРСР.

перевірена суть заяви і три члени комісії були присутніми на засіданнях кафедри, де обговорювалося це питання.

На підставі відвіданих лекцій і практичних занять, ознайомлення з документами кафедри комісія прийшла до таких висновків:

1. Кафедра історії СРСР за складом своїх працівників, їх кваліфікацією і досвідом роботи цілком спроможна забезпечити високий ідейно-теоретичний рівень викладання такої важливої суспільної науки, якою є історія СРСР, і здатна забезпечити необхідний рівень виховної роботи серед студентів історичного факультету. Поодиноким винятком є доктор історичних наук Карпенко О. Ю. [...].

Два практичні заняття, проведені доктором історичних наук О. Ю. Карпенко на II курсі 16 і 23. V. на тему: “Кінець громадянської війни і іноземної інтервенції”, дозволяють зробити висновки: Студенти до занять були підготовлені. Правда, багато з них читали свої конспекти, що не дало змоги творче обговорювати питання, розгорнути дискусію. Керівництво заняттями з боку викладача було недостатнім. По суті кожне з двох занять не було завершеним. Керівник занять обмежувався лише постановкою питань, викликом студентів. На другому занятті він дав загальну оцінку виступів студентів, без глибокого аналізу і узагальнення проблем, що обговорювалися. Питання боротьби проти націоналістичної контрреволюції на Україні в період боротьби проти Врангеля і в Туркестані студентами були тільки названі, а не розкриті. В такому випадку це слід було б розкрити викладачеві, але цього не зроблено. Не вистачило часу на висвітлення розвитку науки і культури, і боротьби проти всіляких буржуазних, дрібнобуржуазних, націоналістичних та анархістських поглядів на ці питання [...].

[*твердження із лекцій О. Ю. Карпенка*] Великі поміщицькі землеволодіння були ліквідовані, куркульські господарства не могли дати достатньої кількості товарного хліба. Колективізація. Встановлювали строки. Бідняк іде, а середняк не хоче і все. Тоді його викликають у сільську Раду. Відкривають льох і його туди. День сидить, якщо не передумає – два, три. Тоді підписує заяву в колгосп. А тоді на вулиці кричить – “заставили”. Ось які помилки були, перегини. З’явилась стаття Сталіна “Запаморочення від успіхів”. Зразу колгоспи розпалися.

В лекції на тему: “Перемога соціалізму в СРСР і нова Конституція СРСР”, яка читалася на цьому ж курсі 18. IV. 68 р. О. Ю. Карпенко говорив: “Сталін висунув формулу: чим далі до соціалізму, тим гостріша класова боротьба”. В органи безпеки пробралися Єжов, Берія і в нашій країні і в партії почалися чудовищні злочини.

Судили так: сидять три офіцери з КГБ (*так в тексті*) і говорить, що він німецький шпигун, а через п’ять днів розстрілювали. І ніхто не знав. Знали, що він ворог народу. Так були розстріляні: Постишев – секретар ЦК КП України, Чубар, Бубнов, Рудзутак, Затонський, секретар ЦК ВЛКСМ Косарев та ін.

На Україні гинуло одне бюро за другим. Тільки обрали бюро обкому, а через півроку його розстріляли. Так само в районах і селах. Приходять до дядька і розказують йому про шпигуна. Дядько не знав, що це таке. А вони йому: ти дурнем не прикидайся, забрали і розстріляли. І дивно, що ніхто не знав, куди подівся цей чоловік. Зараз встановлено, що навіть встановлено було норми арештів: 1 500 чол. на область і більше.

Далі Карпенко розповідав, що як тільки арештують видного діяча, то збирають районний зльот /так тоді називали мітинги/ і осуджують. І ось від піонерської організації виступив на трибуні малий Карпенко. Ну він крив Тухачевського, а в пориві забув і назвав його товаришем. І ось відразу до нього підійшов майор КДБ і каже: “Що ти наробив? Ворога народу назвав товаришем”. На закінченні зльоту секретар ЦК району заявив:

“Серед виступаючих є ворог народу, який назвав ворога народу Тухачевського товаришем”.

Орджонікідзе в червні 1937 р. в кабінеті застрілився, бо його брата вже розстріляли. Сталіну було соромно оголошувати про це. Скрипник, друг Леніна, в кабінеті застрілився. Він був членом Політбюро. На одному з Пленумів ЦК КП(б)У критикували голову Раднаркому – Любченка. Він зрозумів, що його збираються арештувати. На перерві поїхав додому. Сів обідати і бачить, що до дому під’їхав чорний ворон. Він все зрозумів. Взяв пістолет, застрілив чотирьох дітей і жінку, написав, що зробив це свідомо, щоб не бути заарештованим і коли вони ввірвалися в будинок, то застрілив і себе. Застрілився Гамарник – начальник Політуправління Червоної Армії. Був на Україні Всеукраїнський староста Петровський Г. І. Він сам підписав вирок на двох своїх синів: комбрига і комкора. Їх розстріляли, а його самого вже не стріляли, а взяли до Москви і назначили заступником музею по господарській частині.

В Галичині були розстріляні: Вітик /проф. в Петрограді, а потім у Відні, а потім його розстріляли/, проф. Інституту Червоної професури Лозинський. Їх реабілітували по документах Карпенко?

Був заарештований і розстріляний весь склад Політбюро Польської КП. Сталін розстріляв навіть генсека ПКП Леньського.

Кафедра на своєму засіданні від 21. V. під час роботи комісії обговорила питання про ідейну спрямованість названих лекцій Карпенка О. Ю. і справедливо засудила його ідейні збочення.

Комісія звертає увагу на те, що наведені вище твердження т. Карпенка О. Ю. збіглися з відомими подіями в Польщі і Чехословаччині. Це надає таким твердженням особливого політичного звучання. Об’єктивно заяви т. Карпенка О. Ю. могли посягати нездорові настрої серед студентів.

Підібрані ним факти підводять до висновку, що злочини головним чином чинилися на Україні. Тим самим твердження Карпенка О. Ю. перекликаються з буржуазно-націоналістичними наклепами.

Комісія вважає, що т. Карпенко добре знає, що вияснювати питання, зв’язані з оцінкою проявів культу особи треба з позиції відомого рішення ЦК КППС від 30. VI. 56 р. Однак, він відступив від цього рішення.

Висновки комісії:

1. Каф. історії СРСР, деканату історичного ф-ту слід зробити всі висновки з цього прикрого факту, посилити боротьбу проти будь-яких ідейних збочень. Піднести політичну пильність всіх викладачів, вимогливість і контроль за їх роботою, використати всі форми попереднього і наступного контролю за всіма формами навч. роботи [...].

4. Оскільки т. Карпенко О. Ю. припускає ідейно-порочні збочення не вперше, а в даному випадку виявилася його натура, його образ мислення, він заслуговує на притягнення до суворой партійної відповідальності.

Члени комісії:	Меньшов М. Л.	<i>підпис</i>
	Головко П. І.	<i>підпис</i>
	Стеблій Ф. І.	<i>підпис</i>
	Кабаченко М. А.	<i>підпис</i>

ДАЛО, ф. 92, оп. 1, спр. 884, арк. 170–179.

№ 3

Протокол № 6

засідання партбюро історичного ф-ту від 28 листопада 1969 р.

Присутні члени партбюро:

Іваненко Л. А.
Більченко М. Г.
Кипаренко Г. М.
Кравець М. М.
Белякевич І. І.
Крачковський Б. П.
Соколовська Т. Г.
Гроссман Ю. М.

Запрошені:

Крикун М. Г.
Сливка Ю. Ю.
Ратич М. О.
Бейліс О. С.

Порядок денний:

1. Про навчальну роботу кафедри історії нового і новітнього часу на вечірньому відділенні /інформ. М. Г. Крикуна/

2. Про ідейно-виховну роботу в гуртожитках /інформ. М. Г. Крикуна/

3. Про хід рецензування лекцій доц. кафедри історії СРСР О. Ю. Карпенка

4. Про ідейно-виховну роботу на I курсі /інформ. О. М. Цибенко/ (*доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Ольга Михайлівна Цибенко не вказана серед присутніх – Г. С., Р. С.*)

5. Про затвердження плану роботи партбюро на грудень м-ць 1969 р. /інформ. Г. М. Кипаренко/ [...]

СЛУХАЛИ: Про хід рецензування лекцій доц. кафедри історії СРСР Карпенка О. Ю.

Сливка Ю. Ю.⁴³: Кафедра розробила план перевірки лекцій О. Ю. Карпенка. Серед цих заходів є рецензування лекцій, відвідування, планується проведення відкритих лекцій. Курс лекцій (26) було прорецензовано Соколовською Т. Г. (5), а решту я сам. Всі товариші, які мали бажання прочитати їх, могли це зробити. [*нерозбірливо*] зробили висновок, що до лекційного курсу ніяких претензій не може бути.

Більченко М. Г.: Чи на кожну лекцію є рецензія?

Сливка Ю. Ю.: Ні.

Белякевич* І. І.⁴⁴: Чому всі працівники кафедри не брали участі в рецензуванні?

Сливка Ю. Ю.: Було запропоновано Соколовській Т. Г. 8 лекції, решту я прорецензував сам. Вважаю, що рецензувати досить 2 працівникам.

⁴³ Сливка Юрій Юрійович (1930 р. н.) – історик, у 1969–1970 рр. – завідувач кафедри історії СРСР.

* Тут і далі Белякевич виправлено на Белякевич.

⁴⁴ Белякевич Іван Іванович (1904–1984) – історик, упродовж 1961–1978 рр. – доцент кафедри історії нового часу (нової та новітньої історії).

Більченко М. Г.: Мені здається, що були дуже серйозні претензії до роботи О. Ю. Кіпаренка [так в тексті, очевидно, має бути Карпенка]. На кафедрі потрібно було дуже ретельно підійти до рецензування. Однак рецензування було проведено формально. Кафедра підійшла не так, як цього вимагали відповідні рішення партійних органів. Форму проведення потрібно було обрати таку, як ці рішення вимагають.

Белякевич І. І.: Рецензування університетських лекцій вимагає оцінки кожної теми. Т. Г. Соколовська вірно зробила, що прорецензувала 9 лекцій [як бачимо, це вже третя озвучена цифра прочитаних Т. Г. Соколовською лекцій, раніше озвучувалося 5 і 8]. Я здивований, що Осечинський, який 25 років керував кафедрою, не підказав відносно цього питання тов. Сливці Ю. Ю., т.т. Інкін В. Ф., Гербільський Г. Ю. самоусунулися, не схотівши прийняти участі в рецензуванні. Необхідно виконати рішення парткому, райкому і прорецензувати курс лекцій принаймні по розділах.

Гроссман Ю. М.⁴⁵: Я не можу не приєднатись до думки т. Белякевича І. І. Потрібно було все зробити по-серйозному, Сливка Ю. Ю. не має рації, курс лекцій – це не монографія. Я вважаю, що Осечинський В. К. не принципово поставився до цього питання. Відносно рецензій Сливки Ю. Ю. і Соколовської Т. Г., то [нерозбірливе слово] не може бути сумніву, але цього, безумовно, далеко не досить.

Сливка Ю. Ю.: Йшла мова про партійне стягнення. А справа обговорення лекцій є справою кафедри. Я проінформував т. Іваненку Л. про план обговорення текстів лекцій. Ми спішили тому, що т. Карпенку не можна було доручити читати лекції без попередньої апробації. Пропозиція про [нерозбірливе слово] обговорення – недоречна. Нарівні кафедри ми цю справу обговорили. Якщо є підстава сумніватись щодо якості рецензування, то прошу рецензувати курс лекцій силами партбюро.

Більченко М. Г.: Такий курс за такий малий час неможливо було прорецензувати. Ніхто з кафедри крім Сливки Ю. Ю. і Соколовської Т. Г. не читав лекцій. Тому це питання не можна вважати вичерпаним.

Белякевич І. І.: Це питання було вирішено формально з боку кафедри. Тов. Сливці потрібно було запропонувати всім працівникам кафедри прорецензувати лекції. До цього питання потрібно повернутись.

Іваненко Л. А.⁴⁶: Я пропоную проект рішення.

[УХВАЛИЛИ: прийняти проект рішення /Додається/ – усе закреслено].

ДАЛО, ф. 92, оп. 1, спр. 889 (Протоколи засідання партійного бюро), арк. 87, 90–92.

№ 4

Рішення ради історичного факультету від 12 листопада 1970 р.

Заслухавши та обговоривши питання про навчальну та ідейно-виховну роботу доцента кафедри історії СРСР Карпенка О. Ю., Рада відмічає, що він в своїй практичній роботі допустив серйозні ідейно-теоретичні збочення. Ідеологічні викривлення в лекціях

⁴⁵ Гроссман Юрій Миронович (1919–2003) – історик, у 1955–1970 рр. – доцент, 1970–1991 рр. – професор, 1971–1989 рр. – завідувач кафедри історії стародавнього світу і середніх віків.

⁴⁶ Іваненко Любов Андріївна (1923–1985) – історик, упродовж 1957–1971 рр. – в. о. доцента кафедри історії УРСР, 1971–1984 рр. – доцент кафедри історії СРСР.

Карпенка О. Ю. є наслідком того, що в попередній практиці його наукової та ідейно-виховної роботи мали місце неодноразові серйозні ідеологічні зриви. Не зважаючи на гостру критику на його адресу громадськості, партійних і адміністративних організацій, Карпенка О. Ю. не зробив необхідних для себе висновків.

Виходячи з вищевикладеного, Рада постановляє:

1. Рішуче засудити ідеологічні збочення Карпенка О. Ю., які завдають шкоду справі навчання і виховання студентів.

2. Рада вважає неможливим довше використання Карпенка О. Ю. на педагогічній роботі як такого, який не відповідає посаді, яку займає.

Голова ради історичного факультету
Вчений секретар ради

доц. П. П. Челак
проф. Ю. М. Гроссман

Архів ЛНУ ім. І. Франка, ф. 119, оп. 2о/с, спр. 1675 (Карпенко Олександр Юхимович), арк. 37.

№ 5

Протокол № 7

Засідання партійного бюро історичного факультету ЛДУ

від 17 листопада 1970 р.

Присутні члени політбюро: Іваненко Л. А., Гордієнко В. Я., Бейліс О. С., Белякевич І. І., Більченко М. Г., Інкін В. Ф., Глічов І. О., Ратич М. О.

Порядок денний:

1. Про персональну справу комуніста т. Карпенка О. Ю.

СЛУХАЛИ: Про персональну справу комуніста т. Карпенка О. Ю.

Тов. Іваненко Л. А. інформує партійне бюро, що комуністи т.т. Шафран В. А. і Глічов І. О.⁴⁷ 16. XI. 70 р. за дорученням партбюро, в письмовій формі, а також усно (через сина т. Карпенка) повідомили, що викликають його на засідання партбюро 17. XI. 70 р. на 16 год.

17. XI. 70 р. ранком дружина⁴⁸ т. Карпенка О. Ю. повідомила, що син забув передати батькові, який сьогодні поїхав у Любінь Великий в санаторій за путівкою, і тому О. Ю. Карпенко прибути на засідання партбюро не зможе.

УХВАЛИЛИ: У зв'язку з неявкою на засідання партійного бюро т. Карпенка О. Ю. питання про його персональну справу перенести на наступне засідання партбюро 19. XI. 70 р.

Секретар партбюро
Іваненко Л. А.

підпис

ДАЛО, ф. 92, оп. 1, спр. 916 (Протоколи засідання партбюро історичного факультету, 14 жовтня 1970 – 28 грудня 1970), арк. 25.

⁴⁷ Глічов Ігор Олександрович (1929 р. н.) – історик, у 1970–1981 рр. – асистент, старший викладач кафедри історії СРСР.

⁴⁸ Дружина – Людмила Тихонівна, 1927 р. н. Сім'я Карпенків мала двох синів – Олександра, 1951 р. н., та Ярослава, 1956 р. н. (Архів ЛНУ ім. І. Франка, ф. 119, оп. 2о/с, спр. 1675, арк. 4 зв.).

№ 6

**Уривок з виступу декана історичного факультету П. П. Челака на
V звітно-виборній конференції партійної організації Львівського
державного університету ім. Івана Франка
від 18 листопада 1970 р.**

[...] На історичному факультеті, як і в університеті в цілому, є загін досвідчених педагогів. Я можу назвати прізвища таких, без перебільшення скажу, кваліфікованих товаришів, які визначають лице університету. Це т.т. Похилевич, Бродський, Осечинський і др. Високий рівень лекцій вони поєднують з виховною роботою.

Однак, виступаючи від імені партійної організації історичного факультету, я хочу сказати й про недоліки в нашій роботі. Недоліків цих багато.

Один з недоліків є недостатній контроль з боку партбюро за виконанням своїх рішень. Ми ще не добилися виконання цих рішень. Я маю на увазі комсомол, це виконавці, це актив, який мусить бути застрільником в роботі і нам треба звернути на це увагу.

Ще один недолік, я маю на увазі випадок, який трапився на історичному факультеті з доктором історичних наук Карпенком, який стався ніби якийсь взрив.

В чому суть зриву у комуніста Карпенка?

Думаю, що комуністи, очевидно, цікавляться, бо такі випадки завжди обростають домислами, а тому я вам розповім про це.

В 1968 році, читаючи лекції студентам, тов. Карпенко робив серйозні ідейно-теоретичні вивихи, він став на шлях фальсифікації документів, неправильно висвітлював питання в радянському суспільстві. Він стверджував, що бідняк пішов в колгоспи, а середняк зажив “по шию”. Його (середняка) звали до колгоспу раз-другий-третій, він не йшов. Тоді його в сільраді кидають у льох і питають у нього “запишешся чи ні до колгоспу?”. Він записується і каже: “Мене заставили вступити до колгоспу”.

Друге питання. В період культу особи – про цей час є відповідні постанови XX з’їзду КПРС – як треба викладати. Але тов. Карпенко і тут став на шлях видумки фактів. Наприклад, він так розказував студентам: “Головою Ради наркомів був на Україні Любченко. Сів дома обідати (Любченко), дивиться в вікно і бачить – під’їжджає чорний ворон, вривається до Любченка староста Петров і розстрілює 4 дітей Любченка і жінку”.

Насправді у Любченка було не 4 дітей, а двоє. Його діти виховані в дитячому будинку.

Тов. Карпенку було звернуто увагу на його лекції, але тов. Карпенко не виправився і 21 травня 1968 року було поставлено питання про неможливе використання на викладацькій роботі тов. Карпенка. Партійні збори, які відбувались у червні, прийняли рішення про те, що тов. Карпенко не може бути використаний на викладацькій роботі. Це було суворе рішення, але справедливе.

Справа в тому, що Карпенко допускав у своїй практичній роботі і в попередні роки такі випадки.

Партійна організація історичного факультету вважає, що це прояви ідеологічної боротьби, а ми інколи недооцінюємо їх. А це є спосіб замазати, а не виправити помилку.

Випадок на історичному факультеті вся партійна організація оцінює правильно. Було сказано, що рішенням тов. Карпенка усунуто з роботи.

Партійна організація заявляє на партконференції, що будь-який прояв знайде на історичному факультеті рішучий осуд. Партійна організація факультету зробила висновки з цього факту.

Тов. Сливка зайняв неправильну позицію в даному питанні. Замість того, щоб допомогти Карпенку і правильно вирішити питання, він зайняв позицію допомоги Карпенку – обійти рішення парткому.

Після апробації лекції Карпенка можна було б допустити його до читання курсу, але Сливка організував таке читання лекцій, що сам за 20 днів прорецензував цикл лекцій. Партбюро винесло йому догану, а він оскаржив це рішення партбюро історичного факультету.

Я вважаю, що поведінку тов. Сливки, як зав. кафедри, теж треба обговорити.

ДАЛО, ф. 92, оп. 1, спр. 916, арк. 41–44.

№ 7

Протокол № 8

засідання партбюро історичного факультету від 19. XI. 1970 р.

Присутні: Іваненко Л. А., Ратич М. О., Белякевич І. І., Бейліс І. І., Челак П. П., Більченко М. Г., Глічов І. О.

Відсутні: Кур'янович Ю. А., Гордієнко В. Я.

Порядок денний:

Персональна справа доцента кафедри історії СРСР Карпенка О. Ю.

СЛУХАЛИ: т. **Іваненко Л. А.** повідомила, що тов. Карпенко О. Ю. викликався на засідання партбюро 19. XI. 1970 р., але не з'явився, незважаючи на неодноразові виклики. Пояснення з цього приводу дасть комуніст Глічов І. О.

Глічов І. О.: 17. XI. 1970 р. ми з комуністом Шафраном В. А. відвідали квартиру т. Карпенка О. Ю., щоб вручити повідомлення про виклик на засідання партбюро. Двері нам відкрила дружина Карпенка О. Ю., яка нас в квартиру не впустила і заявила, що її чоловіка вдома немає, що письмове повідомлення не прийме, щоб більше ми не приходили, а всі справи, зв'язані з її чоловіком, вирішували в університеті, куди він, очевидно, з'явиться в четвер або в п'ятницю.

Іваненко Л. А.: Поскільки тов. Карпенко О. Ю. не з'явився, то вношу пропозицію заслухати голову комісії т. Белякевича І. І., який зачитає довідку по персональній справі т. Карпенка О. Ю.

Белякевич І. І.: зачитує довідку /довідка додається/ [у справі відсутня]

Ратич М. О.: Прошу поставити членів партбюро до відома, скільки разів т. Карпенко О. Ю. не з'явився на засідання партбюро?

Іваненко Л. А.: Повідомляю, що тов. Карпенко О. Ю. не з'явився на засідання партбюро 3. XI. і 7. XI. 1970 р. 23. X. 1970 р. за викликом він з'явився, але відмовився від розмови з членами партбюро, заявивши, що ні сьогодні, ні найближчим часом цим питанням займатись не буде. Після цього, т. Карпенко без дозволу залишив приміщення партбюро /в той же день т. Карпенко був присутній на засіданні кафедри історії СРСР/. 17. XI. 70 р. т. Карпенко О. Ю. не з'явився на засідання партбюро, хоча йому було залишено записку. На 19. XI. т. Карпенко О. Ю. знову був викликаний на засідання партбюро, але не з'явився без поважної [з невідомої – закреслено] причини. Все вищезазначене свідчить про те, що т. Карпенко відхиляється від розгляду своєї персональної справи на засіданні партбюро. До речі, цієї ж тактики він ж дотримувався і в 1968 р., коли

розглядалися питання про ідеологічні збочення О. Ю. Карпенка у викладацькій роботі. Так, 6. VI. 1968 р. т. Карпенка було викликано на засідання партбюро для розгляду його справи, але він не з'явився, повідомивши, що хворий. З цього видно, що тов. Карпенко О. Ю. ігнорує організаційні принципи Статуту КПРС, що виражається в зневажливому ставленні до партбюро і вищестоячих організацій.

По цьому питанню ВИСТУПИЛИ: тт. Бейліс О. С.⁴⁹, Ратич М. О., Глічов І. О., Белякевич І. І., Іваненко Л. А., Більченко М. Г., які зазначили, що тов. Карпенко О. Ю. своєю поведінкою значно посилив свою провину перед партією і фактично поставив себе поза лавами партії. Однак, в зв'язку з відсутністю т. Карпенка О. Ю. партбюро немає можливості розглянути справу по суті.

УХВАЛИЛИ: У зв'язку з тим, що тов. Карпенко О. Ю. ігнорує партбюро і тим самим порушує грубо статутні положення КПРС і своєю поведінкою фактично поставив себе поза лавами партії, партбюро ставить до відома партком ЛДУ про те, що партбюро немає можливості розглянути персональну справу Карпенка О. Ю.

ДАЛО, ф. 92, оп. 1, спр. 916, арк. 22–24.

№ 8

Рапорт

Ректору Львівського ордена Леніна держуніверситету ім. Івана Франка
Професору М. Г. Максимовичу

Повідомляю, що з 13 по 19 листопада включно доцент кафедри історії СРСР Карпенко О. Ю. з невідомих причин на роботу не з'являвся.

Декан історичного факультету доц. П. П. Челак
20 листопада 1970 р.

Архів ЛНУ ім. І. Франка, ф. 119, оп. 20/с, спр. 1675, арк. 39.

№ 9

Пояснювальна записка

Декану історичного факультету доц. Челаку П. П.

Сьогодні, 19 листопада 1970 р., о 18 год., за Вашим розпорядженням я була на квартирі О. Ю. Карпенка, щоб доручити йому повідомлення про виклик до ректора на 20. XI.

Дружина О. Ю. Карпенка відповіла мені, що О. Ю. Карпенко поїхав на лікування і, якщо сьогодні приїде, вона повідомить його. Письмowego повідомлення не взяла, бо, як сказала, це зобов'яже її повідомити О. Ю. Карпенка, а вона, можливо, не зможе цього зробити.

Лаборант

підпис

Ключковська І. І.

19. XI. 1970

Архів ЛНУ ім. І. Франка, ф. 119, оп. 20/с, спр. 1675, арк. 40.

⁴⁹ Бейліс Олександр Самійлович (1918–2000) – історик, упродовж 1946–1979 рр. – завідувач кафедри історії нового часу (нової та новітньої історії).

№ 10

Повідомлення О. Ю. Карпенку

Доц. Карпенку О. Ю.

Львів, Глібова, буд. 15, кв. 11

Ректор ун-ту вимагає явитись 23. 11. 70 р. о 9.00 в головний корпус ун-ту, кімната № 212 і особисто пояснити Вашу відсутність на роботі.

Начальник відділу кадрів Львівського держуніверситету В. Татянянченко

21. 11. 70

14.20

Архів ЛНУ ім. І. Франка, ф. 119, оп. 2о/с, спр. 1675, арк. 42.

№ 11

**Протокол розмови ректора університету професора
Максимовича М. Г. з доцентом кафедри історії СРСР
Карпенком О. Ю.**

23 листопада 1970 р. (9 год. 20 хв.)

Головний корпус університету, кім. 212

Присутні: секретар парткому університету, доц. Яртись А. В.

декан історичного факультету доц. Челак П. П.

начальник відділу кадрів Татянянченко В. С.

Ректор: Чому Ви запізнилися, я викликав Вас на 9 годин. Робочий день починається з 9 години.

Карпенко: Я прибув. У мене болять ноги.

Ректор: Чому Ви не з'являєтесь на роботу із 13. 11. по 21. 11. 70 р.?

Карпенко: Я хворію.

Ректор: Чому Ви не повідомили декана і завкафедрою історії СРСР про свою хворобу.

Карпенко: Я хворію, доповідну про хворобу 21. 11. подав на Ваше ім'я.

Ректор: Чому декан факультету і завкафедрою і відділ кадрів не знають, де Ви є чим Ви займаєтесь.

Карпенко: Декана факультету і зав. кафедри я не ставив до відому, я хворію, якщо треба бюлетень, я принесу.

Ректор: Чому не знає ваша сім'я, де Ви є?

Карпенко: Не знаю.

Яртись: Чому Ви ні жодного разу не з'явилися на партбюро факультету.

Карпенко: Мене ні жодного разу на партбюро не викликали.

Ректор: Чому Ви не буваєте на роботі [нерозбірливо]

Карпенко: Я працюю дома. Бюлетеня немає.

Ректор: Викладачі вищої школи повинні бути на роботі не менше 6 год. на день.

Карпенко: [промовчав].

Ректор: Згідно рішення Ради історичного факультету я звільняю Вас з роботи і вирахуємо [нерозбірливо] з зарплати за дні прогулу з 13. 11. по 21. 11. 70 р.

У Вас ще є, що нам сказати?

Карпенко: У мене немає нічого сказати. Ви звільняєте мене з роботи, я піду.

Ректор: Ідіть.

Записав

підпис

/Татьянченко/

Присутні

підпис

/Яртись/

підпис

/Челак/

23. 11. 70 р.

Архів ЛНУ ім. І. Франка, ф. 119, оп. 2о/с, спр. 1675, арк. 44–45.

№ 12

**Виписка з Наказу № 583 ректора
Львівського державного університету ім. І. Франка
від 24 листопада 1970 р.**

Карпенка Олександра Юхимовича – звільнити з 23 листопада 1970 р. з посади доцента кафедри історії СРСР за пунктом “В” ст. 47 Кодексу законів про працю УРСР, як такого, що не відповідає посаді, яку він займає.

Підстава: рішення Ради історичного факультету від 12. XI. 70 р.

Архів ЛНУ ім. І. Франка, ф. 119, оп. 2о/с, спр. 1675, арк. 46.

№ 13

**Характеристика
на колишнього доцента кафедри історії СРСР
Львівського державного університету ім. І. Франка
доктора історичних наук**

КАРПЕНКА ОЛЕКСАНДРА ЮХИМОВИЧА

1921 року народження,

Українця, члена КПРС з травня 1945 року,

з селян

КАРПЕНКО Олександр Юхимович працював на посаді доцента кафедри історії СРСР історичного факультету з жовтня 1960 р. до листопада 1970 р. Тов. Карпенко О. Ю. читав загальний курс історії СРСР (1917–1936 рр.), проводив спецсеминари, виконував інші види роботи в обсязі педагогічного навантаження. Він опублікував ряд статей і монографію “Імперіалістична інтервенція на Україні (1918–1920 рр.)”, захистив у 1966 році дисертацію на вчений ступінь доктора історичних наук.

Тов. Карпенко О. Ю. брав участь у громадському житті університету, деякий час керував університетським клубом революційних традицій, виступав з лекціями на суспільно-політичні теми, виконував другі доручення.

У навчальній, науковій та ідейно-виховній роботі тов. Карпенко О. Ю. допускав серйозні ідейно-політичні зриви і перекручення, за що партійний комітет університету в травні 1968 р. оголосив йому сувору догану з занесенням до облікової картки. Згідно з розпорядженням ректора він був усунений від читання лекційного курсу. Рада історичного факультету, розглянувши питання про навчальну та ідейно-виховну роботу тов. Карпенка О. Ю. за 1968–1970 рр., визнала неможливим надалі використовувати його на викладацькій роботі.

На підставі цього рішення наказом ректора університету від 23 листопада 1970 р. тов. Карпенко О. Ю. був звільнений з роботи.

Характеристика видана для пред'явлення у Львівський музей етнографії та художнього промислу.

[У проекті цієї ж характеристики у справі О. Ю. Карпенка закреслене наступне речення: За порушення статутних вимог тов. Карпенко О. Ю. в даний час притягується до партійної відповідальності]⁵⁰.

Ректор	<i>підпис</i>	<i>печатка</i>
М. Максимович		
Секретар парткому	<i>підпис</i>	
А. Яртись		

Архів ЛНУ ім. І. Франка, ф. 119, оп. 20/с, спр. 1675, арк. 48.

№ 14

Уривок з виступу на загальноуніверситетських партійних зборах Львівського університету доц. П. П. Челака, 12 травня 1973 р.

[...] На кадровій політиці ректорату і парткому за останні роки я і хочу коротко зупинитися і проілюструвати ці положення фактами, які мали місце на історичному факультеті (*мова про відрахування низки студентів 1973 р. через звинувачення в "антирадянській, націоналістичній діяльності"* – Г. С., Р. С.). До речі, ці факти не нові, про них знає вся партійна організація університету, про них вже сьогодні сказано в доповіді парткому, але сьогодні в світлі останніх подій вони звучать і сприймаються інакше і примусили серйозно задуматись над ними, навіть тих товаришів, які легко відмахувались від них.

Я маю на увазі справу з Карпенком О. Ю. Відомо, що О. Ю. Карпенко, який ще в 1957 році мав справи з парторганами за свої ідейні збочення, в 1968 році, працюючи на історичному факультеті, з антипартійних позицій прочитав кілька лекцій з курсу історії СРСР. Деканат з допомогою студентів викрив цей вчинок Карпенка.

Я, як тодішній декан, доповів ректору і секретарю парткому про ідеологічні зриви Карпенка. Микола Григорович тоді ж обуренням дав належну оцінку вчинку Карпенка, заявивши, що це є справжня ідеологічна диверсія. Це, Микола Григорович, робить вам честь. Коли на парткомі в червні 1968 році розглядалося питання про ідейно-теоретичний рівень викладання на кафедрі історії СРСР /тодішній секретар парткому тов. Цьох Й. Т. чомусь не виділив окремо питання про Карпенка, а розглядалась робота всієї кафедри/, партком обмежився накладанням партійного стягнення на Карпенка, зобов'язав його зробити курс лекцій, а ректора зобов'язав відсторонити Карпенка на рік від читання лекційного курсу.

У 1968 році на посаду завідуючого кафедрою історії УРСР було прийнято тов. Кравця М. М.⁵¹, а в 1969 році на посаду завідуючого кафедрою історії СРСР – Сливку Ю. Ю. Обоє прийнято на ці посади без відома партбюро і деканату факультету. Ні

⁵⁰ Архів ЛНУ ім. І. Франка, ф. 119, оп. 20/с, спр. 1675, арк. 49.

⁵¹ *Кравець Микола Миколайович* (1928–2011) – історик, у 1968–1972 рр. – завідувач кафедри історії УРСР.

Кравець, ні Сливка не відповідали вимогам, які пред'являлися до завідуючих кафедрами. Зате Кравець з Карпенком своєю роботою нанесли серйозну шкоду не тільки історичному факультету, а й університету. Складається враження, що ректорат і партком в підборі завідуючих кафедрами на історичному факультеті керувались тільки віковим цензом і не цікавились політичними якостями кандидатур. Справа з Карпенком затягнулась до 1970 року. І тільки в листопаді 1970 року ми змогли на Раді факультету /на цій Раді був присутній інструктор ЦК КП України/ прийняти рішення, яке відповідало рішенням кафедри історії СРСР і партійних зборів історичного факультету, прийнятих у травні–червні 1968 року, про звільнення Карпенка з посади викладача, як такого, що своєю роботою наносив велику шкоду вихованню студентів і не відповідає посаді, яку він займає.

Виникає питання: як могло статися, що Карпенко після вчинку, який розцінений як політична диверсія, ще більше двох років затримувався на факультеті? На це питання я відповіді дати не можу. Скажу тільки, що партійна організація і деканат, весь колектив історичного факультету робили все, щоб позбутися Карпенка, однак були сили, які протидіяли цьому. В цьому винуваті партком і ректорат.

Продовжував працювати на факультеті і Кравець М. М., який шкодив у роботі факультету не менш, ніж Карпенко. І тут слід сказати, що деканат і партійне бюро факультету не повели рішучої боротьби з роботою Кравця, яка шкодила вихованню студентів, і проти тих, хто його покривав.

В той же час Кравець явно користувався покровительством ректорату і парткому університету, про що свідчить його вибуття з нашого університету. На факультеті нічого не знали про його перехід в Чернівецький університет до 18 серпня 1972 року. Без відома деканату і партбюро йому на конкурс була видана характеристика. Думаю, що Чернівецькому університету зроблено невелику послугу.

Таким чином, внаслідок неправильної кадрової політики, яку довгий час проводили партком і ректорат щодо історичного факультету, на факультеті працювали такі викладачі, які своєю практичною роботою наносили серйозну шкоду у вихованні студентів. Їх робота безумовно мала вплив на студентів і була однією з причин виникнення націоналістичної групи серед студентів. Тут треба в першу чергу говорити, хто проводив ідейно-виховну роботу, а потім про її наслідки. Сьогодні такій кадровій політиці очевидно буде покладено край. Це під силу зробити нашій університетській парторганізації.

Я хочу підкреслити, що на історичному факультеті велась гостра принципова боротьба проти шкідливої роботи Карпенка і в певній мірі проти Кравця. Однак треба було доводити справу до кінця.

В заключення хочу звернутися до Миколи Григоровича. Микола Григорович, зробіть належні висновки з вашої неправильної кадрової політики щодо історичного факультету, неправильної в своїй основі, бо вона принесла шкоду не тільки факультету, але й університету.

Партійні збори університету повинні присікти волонтаризм у вирішенні центрального питання – питання про кадри, від кого б цей волонтаризм не виходив.

Звертаючись до вас, Тетя[на] Яремівна⁵², я хочу сказати: добре те, що ви хоч сьогодні сказали і визнали помилки в кадровій політиці парткому, хоч під натиском бюро обкому партії. Сьогодні ми з вами маємо спільну мову про Карпенка, Сливку, Кравця. Причому,

⁵² Старченко Тамара Яремівна (1926–2010) – філософ, у 1966–1985 рр. – доцент кафедри філософії.

ви стали говорити про них такою мовою, якою партійна організація історичного факультету говорила ще в 1968 році. Півроку ви займали в цьому питанні протилежну позицію. В той же час погано, що ви, Тетяна Яремівна, не прислуховуєтесь до критики знизу. Якщо б ви це робили, про Карпенка інакше справа вирішувалась б вже в 1968 році. Про Кравця і Сливку ми сьогодні говорили б інакше, ніж зараз.

Про себе скажу: мені вистачить того, що є, а ще приписувати, Тетяна Яремівна, мені, що я не усвідомив, образений, спростовую і т. д., мабуть по меншій мірі не серйозно.

Я все розумію і усвідомив, не менше, запевняю, більше ніж будь-хто. І прошу вас не приписуйте мені того, чого немає. Зараз суть не в самобичуванні. Ні самобичування, ні метал в голосі не замінять принциповості, тим більше нашої з вами конструктивної роботи. Тому нам потрібно зараз дійсно повернути роботу з кадрами на 180°. В цьому запорука нашого успіху. В цьому питанні буде полягати вся моя наступна робота. В цьому суть моєї роботи.

ДАЛО, ф. 92, оп. 1, спр. 993 (Стенограма загальноуніверситетських партійних зборів, 12 травня 1973 р.), арк. 25–29.

№ 15

Уривок з виступу на загальноуніверситетських партійних зборах Львівського університету 12 травня 1973 р. проф. Р. М. Бродського⁵³

Недавние печальные события в университете, в частности на историческом факультете, свидетельствует о серьезном недостатке в нашей идейно-политической работе. Мы – коммунисты исторического факультета сознаем, что не смогли своевременно обнаружить националистические взгляды, возникшие у некоторых наших студентов и не смогли преодолеть их своим влиянием [...]. Здесь выступал ректор, но выступал он несамокритично. Он рассказал о наложенном на него коллегией министерства взыскании, однако умолчал о своих неправильных действиях, ограничившись общими фразами и предписаниями деканам и заведующим кафедрами. А вы, тов. Максимович, были обязаны сказать, кто подбирал на факультет националистов, кто именно создавал для них оранжерейные условия, кто им потворствовал, ограждал от критики, всячески поддерживал и выдвигал. Ведь это были вы лично! Вот о чем следовало вам говорить на собрании.

С 1960 года на историческом факультете подвизался Карпенко, пришедший к нам после его изгнания за проявление национализма из Института общественных наук. Нет, в том, что он попал в университет вы не виноваты, он пришел раньше вас, не вы его принимали. Но вы не могли не узнать его политической физиономии, о которой с таким восторгом в 1964 году писал в Мюнхене один из последышей Бандеры некто Ярослав Пеленский. О его статье, восхвалявшей националистические взгляды Карпенко, в 1966 году было сказано в вашем присутствии на университетском партийном собрании.

Вы не искали контакта с коллективом историков, но пошли на то, что приблизили к себе Карпенко, оказали ему особое доверие, пользовались его информацией. И даже, когда в 1968 году выяснилось, что Карпенко протаскивает в лекциях антисоветские

⁵³ Бродський Роман Михайлович (1907–1992) – історик, упродовж 1945–1992 рр. – доцент кафедри історії нового часу (нової та новітньої історії).

высказывания и клеветы на политику партии, когда кафедра истории СССР и партийная организация факультета признали невозможным его дальнейшее пребывание на преподавательской работе, а партком постановил, что он заслуживает исключение из партии, хотя почему-то ограничился строгим выговором, ведь вы же не уволили Карпенко, лишь отстранив этого доктора исторических наук от чтения лекций и предоставили ему, подобно начинающему ассистенту, год для написания курса с сохранением заработной платы. Эта трогательная забота ректора позволила Карпенко год отдыхать и развлекаться, не написав ни единой строчки, и 3 840 рублей народных денег оказались, благодаря вам, выброшенными на ветер. Так вы боролись с национализмом? В этом заключалась ваша партийная принципиальность?

В августе 1969 года, вопреки тому распоряжение осталось невыполненным, ректор дал указание допустить Карпенко к чтению курса в новом учебном году, предложив ему постепенно представлять на обсуждение кафедры тексты лекций. Но Карпенко, сознавая свою полную безнаказанность при дружеском отношении ректора, опять ничего не стал писать и продолжал пользоваться старыми заметками на клочках бумаги, совершенно не поддававшимся контролю. Партбюро факультета потребовало от него представить хотя бы часть текстов, но он игнорировал и эти требования. И лишь когда Ученый Совет факультета принял решение о его служебном несоответствии, ректор наконец был вынужден его уволить.

Вот кого вы поддерживали, товарищ Максимович. Вы содействовали ему в защите докторской диссертации, в нарушение порядка позволив ему обойти кафедру, на которой он проработал до защиты шесть лет и был обязан получить ее рекомендацию. Вы дали ему положительную характеристику и рекомендательное письмо в Харьковский университет, Вы представили ему служебную командировку в Киев, под прикрытием которой он поехал на защиту в Харьков, о чем вы знали в отличие от факультета, понятия не имевшего, где и когда защищает диссертацию Карпенко, тщательно скрывший это от партийной организации, но не от вас. Вы, товарищ Максимович, не захотели считаться с тем, что ноль, возведенный в степень, даже ученую, остается нулем.

Обратимся теперь к другому примеру. В 1969 году на должность заведующего кафедрой истории СССР был внезапно проведен Сливка, до этого ни одного дня не работавший в вузе и не прочитавший ни единой учебной лекции. Для факультета это было подобно грому с безоблачного неба. Хотя на кафедре были коммунисты, в отличие от Сливки, имевшие многолетний опыт работы, их кандидатуры ректора не удовлетворяли, по-видимому, из-за непримиримой критики в адрес Карпенко.

Как и следовало ожидать, Сливка, бывший с Карпенко в приятельских отношениях и попавший на роль зав. кафедрой, видимо, не без его рекомендации, тотчас блокировался с ним, попытался взять его под защиту, обманул партбюро и декана заявлением, будто Карпенко написал курс лекций и даже представил положительную рецензию на 23 несуществующих текста. На заседании Ученого Совета, разбиравшего вопрос о Карпенко, Сливка также его выгораживал, а после увольнения Карпенко немедленно и сам подал заявление об уходе из университета.

Полной неожиданностью для руководства и коллектива ф-та явилось назначение на должность зав. кафедрой истории Украины Кравца. В 1968 г. без ведома декана и партбюро он внезапно был проведен на эту должность. Кравец тотчас объединился со Сливкой и Карпенко и развернул активную деятельность. Полностью устранившись от участия в критике Карпенко, он дал весьма положительный отзыв о пропитанной духом

націоналізма работе Злупко⁵⁴, стал піднімати на щит націоналістів Левинського и Даниловича, отвлек внимание студентов от социалистической Украины к запорожскому казачеству. Коммунисты ф-та выразили ему недоверие: на отчетно-выборном собрании в 1970 г. более половины присутствовавших проголосовало против избрания его в состав партбюро. За 28 лет работы в университете, я еще не слышал о таком провале кого-либо из научных работников. Посчитался с этим отчетливо выраженным мнением парторганизации ректор? Ничуть.

Вскоре, в марте 1971 г., бюро обкома партии отметило в своем решении идейные ошибки Кравца. Однако и это не изменило отношение к нему со стороны ректора, упорно продолжавшего на него ориентироваться. Полной неожиданностью после этого явилось внезапное назначение Кравца председателем Ученого Совета по защите докторских и кандидатских диссертаций. Об этом не только не были заблаговременно поставлены в известность декан и партбюро, но даже профессор Похилевич⁵⁵, всеми уважаемый ученый, долгие годы достойно возглавлявший Совет. Он случайно узнал о своем отстранении буквально накануне очередного заседания Совета.

Вслед за тем на Кравца посыпались ответственные назначения. Он, опять-таки без ведома факультета, становится председателем комиссии по приему экзаменов кандидатского минимума, главным редактором исторического вестника, руководителем исторической секции комиссии по контролю за идейно-политическим уровнем публикуемых в нашем издательстве работ. Нельзя не вспомнить и того факта, что в 1970 г., когда деканат и партбюро факультета наметили кандидатуры для участия во всемирном конгрессе историков в Москве, ректор единолично заменил их все тем же Кравцом, который, впрочем тоже на конгресс не попал, так как его кандидатуру отвели в Киеве.

Через голову факультета и вопреки мнению о Кравце деканата и партбюро ректор и товарищ Старченко в глубокой тайне выдали Кравцу положительную характеристику, позволив ему своевременно уйти от ответственности в университете и стать заведующим кафедрой истории СССР в Черновицком университете. Подождем, что скажут о нем там.

Кравец был создателем и идейным руководителем студенческого кружка в составе 60 человек, среди которых, явно не без его влияния возникла националистическая группировка. Вы, товарищ Максимович, протезировали и этому человеку, всячески его выдвигали. Это было серьезной ошибкой, и вам следовало бы ее здесь открыто и честно признать, а не уваливать от ответственности с помощью общих рассуждений.

Если бы карпенки и кравцы не пользовались поддержкой и благосклонностью ректора, они были бы вынуждены считаться с деканом и партбюро факультета. В этом случае они не смогли бы в такой мере повлиять на политически незрелых молодых людей, а контроль за их деятельностью был бы куда более решительным и эффективным.

Печальный опыт вновь подтверждает, что руководить университетом из ректорского кабинета без связи с факультетами нельзя.

Нельзя увлекаться администрированием, игнорируя первичные партийные организации и мнения факультетских коллективов. Ни ректор, ни секретарь парткома сами не могут досконально изучить и знать всех членов нашего большого

⁵⁴ Злупко Степан Миколайович (1931–2006) – економіст, у 1965–1972 рр. – доцент кафедри політичної економії.

⁵⁵ Похилевич Дмитро Леонідович (1897–1974) – історик, упродовж 1953–1973 рр. – професор, завідувач кафедри історії південних і західних слов'ян.

університетського колектива, все нужди и запросы факультетов. Им следовало помнить, что на XXIV съезде партии товарищ Брежнев Л. И. говорил: “Бывает и так, что тот или иной руководящий работник вдруг возомнит, что ему открыты все секреты жизни, что он все знает. И вот он начинает давать указания по всем вопросам, всеми командовать вместо того, чтобы умело использовать опыт и знания других”.

Если бы университетское руководство считалось с указанием товарища Брежнева и им руководствовалось, то карпенки и кравцы не находились бы в привилегированном положении, их вредная деятельность была бы гораздо быстрее пресечена, они не смогли бы причинить столь большой ущерб воспитательной работе и авторитету университета.

Обо всем этом в отсутствие ректора, но при товарище Старченко, я говорил на факультетском партийном собрании 23 апреля, о чем в присутствии всего собрания и секретаря Ленинского райкома партии просил ее передать ректору. Узнав, что будет сегодня университетское собрание, я просил партком включить меня в список выступающих, который готовили заранее. О моем выступлении и желании вновь выступать ректор знал и результат немедленно последовал. Накануне собрания ректор меня вызвал и на протяжении почти часа подверг инквизиции, в самой для меня оскорбительной форме, шантажистски пытался запугать меня и тем заставить, очевидно, отказаться от выступления. О существе дела я подал сегодня утром заявление секретарю обкома партии товарищу Пирожаку, оно будет разобрано, но ректорский прием отчетливо говорит, к каким мерам прибегает руководитель университета, чтобы заткнуть рот его критикам. Однако, как видите, успеха достичь он не сумел.

Товарищи, ошибки и недостатки университетского руководства не заслоняют для нас – коммунистов исторического факультета, наши собственные промахи и упущения. Перед нами стоят задачи коренного улучшения идейно-воспитательной работы, решительного развертывания бескомпромиссной критики и самокритики, глубокого изучения интересов и чаяний наших студентов, дальнейшего совершенствования всей учебной и научной работы.

Мы эти задачи понимаем и на их решение направим свои усилия.

(вважаємо за доцільне подати репліку секретаря парткому університету Т. Я. Старченко – Г. С., Р. С.).

Старченко Т. Я. Товариші комуністи! [...] Я вважаю, що коли ви, Роман Михайлович, виступаєте на партійних зборах треба критикувати ректора, секретаря парторганізації, в доповіді ця критика була. Якщо ви мали щось додати – треба було, а розраховувати при допомозі емоцій це робити, то це не достойно професора робити такі зв'язки. Треба по-діловому, спокійно і по-суті критикувати. Я повинна дати критичні зауваження Роману Михайловичу. Я думаю, що і на партійних зборах історичного факультету і університету вам треба було сказати і про себе самого. До вас претензії абсолютно правильні. І партійна організація ваша до вас має претензії, що ви, ведучи велику роботу республіканського масштабу, не приймаєте безпосередньої участі в ідейно-виховній роботі студентів історичного факультету. І коли ви ставите питання, що сталося на факультеті, треба дати відповідь по кожному комуністу, який працює на факультеті. Можна кожний акт поставити в такий зв'язок, що він буде виглядати чудовищно.

Хочу зачитати вам записку, яка була отримана на початку зборів. “На каком основании фотография Бродского висит на Доске почета. Общественной работой среди студентов он не занимается. Ни единой лекции для студентов он не прочитал. Группа коммунистов”.

Ми при цьому мотивувались тим, що Р. М. Бродський веде велику громадську роботу по лекційній пропаганді, по критиці сіонізму як в місті, так і в області. Якщо є зауваження до іншої роботи, Роман Михайлович їх самокритично сприйме і виправить недоліки, які є в інших видах по громадсько-політичній роботі.

Ми розуміємо завдання, які стоять перед нами і докладемо зусиль, щоб їх виправити /Оплески/.

ДАЛО, ф. 92, оп. 1, спр. 993, арк. 51, 53–60, 106–107.

**“THIS IS A MANIFESTATION OF IDEOLOGICAL STRUGGLE,
AND SOMETIMES WE UNDERESTIMATE THEM”: ARCHIVAL
MATERIAL TO THE PROFESSOR OLEXANDER KARPENKO CASE
(1968–1973)**

Hanna SIROMSKA*, Ruslan SIROMSKYI**

* Lviv State University of Internal Affairs,
the Chair of Ukrainian studies
26 Horodotska str., Lviv 79007, Ukraine

** The Ivan Franko National University of Lviv,
the Chair of Modern and Contemporary History of Foreign Countries
1 Universytetska str., Lviv 79000, Ukraine

Offered to the reader the archival materials represent the process of political persecution professor of the Chair of USSR history (the Faculty of History at the Lviv University) Oleksander Karpenko. A scientist was accused of “ideological perversions”, “slanders on Soviet reality”, support of “Ukrainian bourgeois nationalism”, “political diversion”. Party functionaries considered his lectures harmful to students. The result of the persecution of Professor O. Karpenko was to create intolerable conditions for scientific and educational activities and to further his dismissal.

Key words: history, lectures, persecution, ideological pressure, Party committee.

**“ЭТО ПРИЗНАКИ ИДЕОЛОГИЧЕСКОЙ БОРЬБЫ,
А МЫ ИНОГДА НЕДООЦЕНИВАЕМ ИХ”: АРХИВНЫЕ
МАТЕРИАЛЫ К ДЕЛУ ПРОФЕССОРА АЛЕКСАНДРА КАРПЕНКО
(1968–1973)**

Анна СИРОМСКАЯ*, Руслан СИРОМСКИЙ**

* Львовский государственный университет внутренних дел,
кафедра украиноведения
ул. Городоцкая, 26, Львов, 79007, Украина

** Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра новой и новейшей истории зарубежных стран
ул. Университетская 1, Львов 79000, Украина

Предлагаемые читателю архивные материалы воспроизводят процесс политической травли профессора кафедры истории СССР исторического факультета Львовского университета Александра Карпенко. Ученого обвиняли в “идеологических извращениях”, “клевете на советскую

Г. Сіромська, Р. Сіромський

ISSN 2078-6107. Вісник Львівського університету. Серія історична. 2014. Випуск 50. С. 518–546

действительность”, поддержке “украинского буржуазного национализма”, “политической диверсии”. Партийные функционеры считали его лекции вредными для студентов. Следствием преследования профессора А. Карпенко стало создание невыносимых условий для научной и учебной деятельности и дальнейшее его увольнения с занимаемой должности.

Ключевые слова: история, лекции, преследования, идеологическое давление, партком.

Стаття надійшла до редколегії 28.04.2014

Прийнята до друку 12.05.2014